

خبر آنلاین

وبلاگ زمانی درمزاری، محمد رضا

سه شنبه 7 آذر 1391

بازخوانی کتاب ماه مجلس در تاریخ زندگانی شهید مدرس، به بهانه سالروز شهادتش

## ماه مجلس

وبلاگ < زمانی درمزاری، محمدرضا - ماه مجلس، عصاره پنج جلدی کتاب تحقیقی جامعی است که در چهل سال مخفی و آشکار، هر جا کوچک ترین نشانی از قهرمان مورد نظر یافته، خود را به آنجا رسانده و با دقت و وسواس در صحت آن، آنچه را بوده به تصویر کشیده، شاید بتوان گفت؛ ماه مجلس، نمک طعام یکصد ساله معاصر است که ریشه در یک مجموعه عظیم پژوهش و تحقیق بی امان در مسیر مشروطیت و انقلابات ناکام آزادی و از هم گسیختن برج و باروی اسارت ها دارد به نام مرد روزگاران (مدرس) ! .....

دهم آذر، سالروز شهادت شهید مدرس است. کتاب ماه مجلس در تاریخ واقعی زندگی شهید حسن مدرس، حاصل چهار دهه تحقیق و پژوهش در اسناد و واقعیات تاریخی تاریخ معاصر ایران و جهان، اثر محقق فرزانه و دانشمند فرهیخته؛ استاد دکتر علی مدرس اسفیه؛ نواده محترم شهید مدرس است که پس از دو دهه تاخیر در انتشار آن، از سوی انتشارات کلک سیمین به زیور طبع درآمده است. نگارنده اثر ارزشمند مزبور که بعد از گذشت بیش از 70 سال از شهادت آن فقید سعید، هنوز از عدم درک صحیح و شناخت درست جدّ خویش و جفای انسانی، سیاسی و اجتماعی وارده به وی و عدم پرداختن به این مرد روزگاران در گوشه تنهایی و فرقت روحانی و آسمانی خویش در رنج و تالم حاصل از این غیر اخلاقی ها قرار دارد، در مقدمه کتاب خویش چنین می آورد :

" روزگار دراز در شوریدگی و تنهایی، در میان آتش عشق و شوق، شباهنگام تا سحر گاهان واسطه میان دل و دنیایم، صفحات ابرگونه کاغذ و اشک گرم قلم بود. در آن روزها، در آن دنیای بی رحم ناسپاسی ها، در جامعه " من ها" و تسلط منویات سلطانی و ظل الهی، بزرگ مردی که در عصر خود توانسته بود منیت را در وجود خود بشکند و یکسره، جان و هستی را در راه آزادی و حفظ شرافت و کرامت انسانی در کف گرفته، تنها و تنها با خود سری ها و نامردمی ها پای در میدان علوم اجتماعی، تاریخ، مردم شناسی، معرفت و بالاخره، در کسوت مجتهد جامع الشرایط، سرآمد اقران خود شود، و با ایمان و شجاعت به کارزار پُر از خطر بی رحمی ها و شقاوت ها پای گذارد، بله چنین انسان والایی در تاریخ گم

شده بود و اگر گاهی نامی از او در کتابی یا نشریه ای برده می شد، نه برای عظمت روح و جان فشانی هایش و به خاطر رهایی بندگان خدا از زنجیر اسارت "من های حاکم" بود، بلکه برای تیرئه همان قاتلین نابکار و محکومیت شهیدان راه انسانیت بود. در چنین موقعیتی که نام آزادمردان را به زبان آوردن توهین به سرافرده حاکمیت فرعونى بود، شیر دلی از جان گذشته لازم بود، در تاریخ به کشش و کوشش برای یافتن نام و نشان چنین نوابغ و دلاوران دل آگاه بگردد تا راه زندگی و حرکت آنان را در راه سعادت و نیک بختی از پادرامدگان بیدادگری ها بیابد....". دکتر مدرسی با تمایز بین آثار منتشره درباره شهید مدرس با کتاب ماه مجلس، ادامه می دهد :

" در این تلخ روزگاران، چندین قلم برای یافتن بزرگ مرد تاریخ آزادی و رهایی در تواریخ و سیر و مسیر رفته و آثار به جا مانده از جان باختگان دوران دیکتاتوری و استبداد دوام یافته را در جستجو بودند که شعله ورتین آنها، همین قلمی است که در این نوشتار، اشک روان و آثار حرارت جانش را می بینید. ماه مجلس، عصاره پنج جلدی کتاب تحقیقی جامعی است که در چهل سال مخفی و آشکار، هر جا کوچک ترین نشانی از قهرمان مورد نظر یافته، خود را به آنجا رسانده و با دقت و وسواس در صحت آن، آنچه را بوده به تصویر کشیده، شاید بتوان گفت؛ ماه مجلس، نمک طعام یکصد ساله معاصر است که ریشه در یک مجموعه عظیم پژوهش و تحقیق بی امان در مسیر مشروطیت و انقلابات ناکام آزادی و از هم گسیختن برج و باروی اسارت ها دارد به نام مرد روزگاران (مدرس) ! این صفحات کوتاه، سیری است در زندگی کودکی، از سرابه اردستان که از آن دیار پای بیرون کشید و از خاک به افلاک رسید. داستان دوران سیر او گرچه جانسوز است، ولی عبرت آموز انسان هایی است که نفس می کشند و نام زندگی بر آن می گذارند. ... ماه مجلس، سخن ها داشت از انسانیت، ایمان، فداکاری، جان فشانی و شهادت...". (صص 9-11)

ماه مجلس پس از مقدمه اجمالی نویسنده، با عنوان " طلوع " شروع می شود. در این قسمت، نگارنده ضمن توصیف محل و نحوه تولد و رشد و نمو اولیه شهید مدرس در سرابه اردستان و ادامه تحصیل وی در اصفهان و نجف و اقامت هفت ساله وی در آن شهر و نائل شدن به درجه اجتهاد و جامع الشرایط بودن و مرجعیت شیعیان شبه قاره هند و بازگشت تاریخی وی به ایران با پای پیاده و بدون هرگونه حشم و خدم معمول و متعارف، به چگونگی ورود شهید مدرس به اصفهان و حضور موثر وی در عرصه آموزش دینی و مذهبی آن شهر در مدرسه جده کوچک و پرهیز از حضور در مدارس مشهور وقت آن زمان- به تاریخ کیفی مبارزه با استبداد حاکم و دیکتاتوری ظل السلطان و عوامل وی در اصفهان می پردازد. مؤلف در کنار فعالیت های آموزشی، مذهبی و سیاسی مدرس- به فعالیت های مهم و عمده عمرانی و آبادانی این مجتهد جامع الشرایط در اصفهان و محال اطراف اشاره داشته و تفصیل نحوه حرکت طراز اول علما به سوی مجلس شورای ملی در تهران و نقش موثر مدرس را مورد بررسی قرار می دهد. حضور مدرس در تهران و استقرار در مدرسه سپهسالار (شهید مطهری کنونی) و تدریس و تولید آن و حضور در مجلس شورای ملی از دوره دوم تا پنجم آن و نقش تاریخی و ماندگار وی در عرصه تاریخ معاصر و تاریخ مجالس ایران و جهان بعنوان یکی از علمای طراز اول از دوره دوم مجلس مزبور و نیز وقایع سیاسی اجتماعی متعدد و واقعه در تاریخ معاصر ایران و جهان و نقش مدرس در این فرایندها، از دیگر موارد مطروحه در کتاب مزبور می باشد. وقوع جنگ جهانی اول در مجلس دوره سوم مشروطیت، با وجود اعلام بی طرفی آن و نقض آشکار بی طرفی ایران از سوی متفقین، تشکیل دولت مهاجرین و کمیته

دفاع ملی و مهاجرت به عثمانی و تاثیرات شگرف مواجهه مدرس با سلطان و مسئولان دولت عثمانی، بازگشت به ایران و برخورد مدرس با قرارداد 1919 و مقابله با سیاست های استعماری بیگانه و رجال منتسب به خارج، تحولات مربوط به مجالس چهارم و پنجم شورای ملی، انقراض سلسله قاجاریه و روی کار آمدن پهلوی و ترورهای مکرر به جان مدرس، تبعید وی به کاشمر و خواف و به شهادت رساندن این رادمرد در 10 آذر 1316 با زبان روزه و تحولات مربوطه و شرح حال الفای رحال و اماکن کتاب در بخش پایانی آن، از دیگر موارد مطروحه در این کتاب می باشد.

با مطالعه اوراق کتاب ماه مجلس، خواننده به زودی و با سرعت می یابد و می فهمد که این اثر صرفاً، یک کتاب تاریخ و قصه و سرگذشت شهید مدرس نیست؛ گنجینه ای ارزشمند و کم نظیر از "تاریخ، فرهنگ، ادبیات، اخلاق، فلسفه، عرفان و مردماری و قانونمندی تنها ستاره بی بدیل تاریخ معاصر ایران و جهان" است که خود، "ماه مجلس" شد و بعنوان "مرد روزگاران" درآمد. ماه مجلس، جدا از نثر شیوا، زیبا، ساده و روان و صداقت در کلام و درستی در بیان و صراحت در نگارش آن، توصیف دقیق و مستند تاریخ معاصر یکصد ساله اخیر نیز است که به بیان نگارنده محترم آن؛ "نمک طعام" آن بوده و "ریشه در یک مجموعه عظیم پژوهش و تحقیق بی امان در مسیر مشروطیت و انقلابات ناکام آزادی و از هم گسیختن برج و باروهای اسارتها دارد...". در جای جای کتاب، "فلسفه علم و تاریخ" در کنار "اخلاق و فلسفه خلقت و زندگی بشری" مشهود است و خود، به سان کتابی اخلاقی، از برای دریافت پیامهای انسانی و راهبردهای ایمانی در حوزه تاریخ نگاری است که به خوبی، به رشته تحریر درآمده است. در همین ارتباط در صفحات متعدد آن چنین می خوانیم:

"...تا انسانها باور کنند که زندگی کردن غیر از زنده بودن است! باور کنند که داستان، زندگی نیست، ولی زندگی، داستان دل انگیزی است..." (ص17) - "...معیار بزرگی و عظمت انسان، عظمت و بزرگی عمل و اندیشه اوست..." (ص31) - "...مدرس وقت را با تفکر و حرکت هماهنگ کرد..." (ص23) - "...زره سادگی و بی نیازی مدرس که با حلقه فقر ساخته و پرداخته بود، همراه با حربه منطق و استدلال..." (ص35) - "...مدرس، همچنانکه در ساعاتی پیش قدرت خود را در خوار شمردن مرگ و دفاع از خود نشان داده بود، فضیلت بخشندگی و عفو را حتی، به قاتل خویش آموخت..."، "...راه عقیده و ایمان هر خطری را می پذیرد تا حقارت و زیبونی دشمن بهتر آشکار گردد..." (ص43) - "...تبدیل سرسخت ترین دشمنان به فداکارترین دوستان کار ساده ای نیست. وقتی خوبی کردن تا این اندازه آسان است چرا بدی کنیم...؟" (ص44) - "...رمز عظمت و راز بزرگی و جاودانگی تنها در چگونه زیستن نیست، بلکه در چگونه مردن است..." (ص78) - "...سلاح مدرس، بی نیازی و آزادی است..." (ص82) - "...کسی که قلبش لبریز از محبت و دوستی انسانها باشد، حتی دشمنانش هم دوستش دارند..." (ص82) -

"...قدرت، بیمار مهلکی است که در وجود انسان خوی پلنگی ایجاد می کند تا نتواند حتی، ستاره را بالای سر خود ببیند..." (ص91) - "...چه بسیارند هیچ ها که فکر می کنند چیزی هستند..." (ص76) - "...آنان که مردم دوستشان ندارند طبعاً دشمن کسانی هستند که مردم دوستشان دارند..." (ص40).

پیامها و نکات اخلاقی کتاب، آموزنده و رهنمون بخش هر خواننده ای است. نکته جالب آنکه، موارد مزبور، جدای از واقعی و مستند بودن آن به زندگی شهید مدرس، بر مبنای مصادیق تاریخی یکصد سال اخیر در کتاب آورده شده است که خود بر غنای هر چه بیشتر آن افزوده است. بعلاوه، تصویر برداری کلی، نوعی و دقیق از تاریخ معاصر در برهه مزبور با رعایت صداقت و امانت داری و پرهیز از پیش

داوری و حُب و بُغض های مرسوم بسیاری از تاریخ نگاران و قلم به مُزدان متعارف و در واقع، تحریف عینی و عملی آن، از دیگر ویژگی های این کتاب ارزشمند است. دوست و دشمن مدرس و خادم و خائن به ملت و مردم و مجلس در هر مرحله، به درستی توصیف شده و منطبق با حقایق بیان گردیده است. توصیف دقیق و مشهود محاسن و معایب "مستوفی الممالک، موتمن الملک، تقی زاده، فراکسیون اقلیت مجلس و دیگر نام های خاص ذکر شده در کتاب" در این راستا قابل ذکر است. در همین رابطه است که نویسنده توانمند این کتاب، به درستی اشاره کرده اند: "قضاوت در مورد رجال سیاسی و اعمال آنها، بدون در نظر گرفتن شرایط و مقتضیات زمان و فضایی که جو حاکم بر آن مسلط بوده، کار دشوار و از نظر مورخ واقع بین مردود است..." (ص 77).

تلفیق استادانه و زیبای تاریخ نگاری با فلسفه تاریخ و اخلاق و عرفان در چهره و نمونه عینی و اسوه انسانی کتاب (شهید مدرس)، از دیگر مشخصه های مهم آن است: "...طبیعت و عقل بشر برای تعظیم و تسلیم خلق نشده است، اگر زانوها خم می شوند، مسلماً از عقل و طبیعت سرپیچی کرده اند..." (ص 92). اضافه بر این، آینده نگری ها و پیش بینی های استاد در نگارش کتاب و دغدغه های انسانی و ایمانی نگارنده روشنفکر آن، خود حکایتی دیگر در آن است. نظر به رسالت قلمی و باورهای انسانی و ایمانی نویسنده دانشمند کتاب- تعهد به ادای دین نسبت به خواننده و نوع بشر و دغدغه مسئولانه و دل نگرانی های متعهدانه در بخش های مختلف کتاب، به کلی مشهود و قابل ملاحظه است: "...تاریخ از این بالارفتن و پائین افتادن ها زیاد دیده، ولی مهم آنست که آنکه بالا رفته، پای بر گرده مردم نهاده و آنکه پائین افتاده، عواقبش استخوان مردم را شکسته است! تاریخ همواره به ملتها هشدار می دهد که در این بالا بردن و پائین آوردن ها توجه داشته باشید که ایمان و استخوانتان نشکند!..." (ص 123). "...بگذار جوانان امروز و نسل های فردای ما بدانند که از میانشان و از این سرزمین و از این مذهب و از این مکتب چنین مردانی برخاسته اند و در راه ترقی و تعالی مردم ایران چنین فداکاری های کرده اند تا بدانند باید به چه افتخار کرد. سوگند به آنکه هر چه خواهد کند، اگر مردم این سرزمین در هر قرن و عصری، مدرس و مدرس ها را خوب بشناسند به بزرگترین افتخارات خود دست یافته اند..." (ص 87).

خلق و ایجاد برداشت و ذهنیت تطبیقی و مقایسه ای در نگاه خواننده در توصیف قهرمان کتاب (شهید مدرس) نسبت به دیگر هم عصران و رجال سیاسی و مذهبی خود و پس از آن، از دیگر نکات موثر و قابل اشاره در نگارش ماه مجلس و توانمندی بی شمار نویسنده دانای آن در این زمینه است که به نیکی و نکوئی بدان پرداخته شده است: "...حتی، علمای بزرگ هم برای رضا خان از نجف تمثال مبارک علی (ع) و شمشیر مرصع فرستاده بودند. علمای ایران هم ترجیح داده بودن در مقابل این قدر قدرت، خود را وارد مهلکه نسازند و مدرس تنها مانده بود..." (ص 119) و البته، چه زیبا و دوباره تاریخ تکرار گشته و می گردد؟! "...بسیاری معتقدند که مدرس بیش از پنج قرن زودتر از زمان خود پای در پهنه دنیا گذاشته بود..." (ص 130) - "...بالاخره، سید حسن، این مجتهد روشن بین در کنار دروس اساتید بزرگ خود (آیتین کاظمین و علمای بزرگ دیگر) استاد دیگری هم می یابد که تاریخ یونان، روم و اروپا را که بطور کامل هنوز به زبان عربی ترجمه نشده بود، برایش بخواند..." (ص 28) - "...عدم پذیرش مرجعیت شیعیان افغانستان و هند ...." (ص 29) - "...توصیف نحوه بازگشت مدرس به ایران و استقرار در اصفهان در نهایت سادگی و فقر و قناعت و بدور از هرگونه اندرونی و بیرونی و ....، با وجود علماء و

مراجع مشهور آن زمان و آن شهر و شیوه متعارف زندگی و تدریس آنان... (صص 30-32) - "... نقش و کارکرد و تاثیر مدرس در ایام مهاجرت و سفرهای انفرادی وی در بین مردم و شهرهای مختلف....." (صص 62-63) - "...رد پیشنهاد آیت الله بروجردی در راه عزیمت به نجف..." (ص 26) - "... استقرار در مسجد به جای خانه کدخدا به مانند دیگر...." (صص 61-62).

جدای از وضعیت موصوف، شرح و توصیف مجمل تحولات عمده تاریخ معاصر موضوع کتاب به طور فشرده، همراه با متن روان، جذاب و توأم با احساس و هیجان مشهود کتاب و هدایت ناخواسته خواننده به دو احساس متعارض، مبنی بر؛ " ابراز افتخار و غرور نسبت به ماه مجلس (مدرس و خدمت و عزت این مرد روزگاران) و تاسف بی شمار نسبت به خیانت ها و بی وفایی های معموله به مردم و ملت و کشور از سوی دیگر رجال سیاسی، فرهنگی و مذهبی" و توصیف مستند کتاب در این باره، از دیگر ویژگی های موثر و غیر قابل انکار این اثر می باشد.

نقدی اجمالی بر کتاب ماه مجلس :

کتاب مزبور، با وجود ویژگی های متعدد مزبور، دارای برخی از نکات قابل تعمق و اشاره دیگری است که توجه بیشتر بدانها و رفع نواقص احتمالی، غنای روزافزون آن را در بر خواهد داشت. اثر مزبور فاقد عناوین موضوعی و طبقه بندی شده تا پایان آن است. همین نکته ممکن است موجبات پراکندگی احتمالی مطالب و انحراف اجمالی ذهن خواننده را سبب گردد. کتاب به همان جهت ذکر شده در بالا فاقد فهرست مطالب و صفحات مربوطه است. همچنین، به جهت انتساب استاد علی مدرسی، نویسنده دانشمند کتاب به شهید مدرس و متاثر شدن همزمان احساسات صادقانه و دیدگاههای محبانه ایشان نسبت به جد بزرگوارشان، جهات و سمت و سوی قلم، در جای جای کتاب، بعضاً موضوع و محتوی متون آنرا تحت الشعاع قرار داده است که البته، جناب استاد نیز با صداقت تمام در کتاب بدان اشاره فرموده اند. توصیف وقایع و اشخاص از فراز و فرود های کمی و غیر یکسانی برخوردار است. بسیاری از وقایع فقط بدان اشاره شده یا به اجمال از آن گذشته اند مانند " بلوای نان و قتل میرزاده عشقی" و برخی دیگر نیز، به تفصیل بدان پرداخته شده است. همچنین، نقل و قول های کتاب و خصوصاً، نقل اظهارات و بیانات شهید مدرس، جز در صفحات اولیه کتاب با گیومه یا قلم متمایز مشخص نشده است و سبب انحراف ذهنی خواننده در انتساب مطالب به نگارنده (جنابعالی) یا شهید مدرس خواهد شد. اضافه بر این، سرصفحه کتاب با عنوان " طلوع" در بالای هر یک از صفحات آن، حتی در اوراق پایانی کتاب که به موضوع " غروب" مدرس و شهادت آن اشاره دارد، آمده است. ضمن آنکه، پی نوشت های آورده شده در پایان کتاب تناسبی با متون آن در صفحات کتاب از حیث عددی و صفحات اشاره شده در آن نداشته و شایسته تدقیق و اصلاح بوده و توجه ناشر محترم را به مراتب مزبور در چاپ های بعدی جلب می نماید. ذکر چند پیشنهاد علاوه بر اصلاح مراتب فوق، مورد تاکید است :

1- ضرورت تدوین موضوعات مرتبط با کتاب در تکمیل تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی شهید مدرس و با سبک و نگارش مشابه کتاب ماه مجلس با موضوعات و محورهایی از قبیل " وقایع بعد از شهادت- محاکمه قاتلان مدرس- مدرس و تحولات پس از سال 1357- مدرس و کتاب زرد- تاریخ شفاهی مدرس و پس از آن و....." تا امکان دسترسی مردم و خوانندگان، بویژه جوانان به منابع و متون مطمئن و تحریف نشده تاریخ معاصر و نسبت به مدرس فراهم گشته و نسبت به تکمیل کار ماه مجلس نیز اقدام گردد.

2- چکیده اندیشه ها، سخن های خاص و مشهور و قصار مدرس و دیدگاههای علمی، تاریخی، فلسفی و سیاسی مدرس به صورت چک لیست/ فهرست و بر اساس یک طبقه بندی موضوعی در بخش ضمائم کتاب اضافه گشته تا دید محسوس تر و کاملتری به خواننده ارائه نماید.

3-" سالشمار تاریخ زندگی مدرس و تحولات عمده و مهم تاریخ یکصد ساله اخیر"، ترجیحاً تهیه و تدوین و در بخش ضمائم جهت چاپ بعدی ارائه شود.

3- رزومه اجمالی نگارنده کتاب در ابتداء یا انتهای کتاب برای اطلاع بیشتر خوانندگان، خصوصاً نسل جوان جویای هویت و اصالت می تواند موثر باشد.

4- رجال شناسی و فرهنگ نام ها و نشان های کتاب ماه مجلس در قسمت پایانی آن نیز قابل تکمیل است.

از دکتر مدرسی مقالات و کتب زیادی درباره شهید مدرس تاکنون منتشر شده است و عمدتاً نایاب یا کمیاب می باشند. کتاب مرد روزگاران (مدرس؛ شهید نابغه ملی ایران)، نشر هزاران، 1374- مدرس 1 ، بنیاد تاریخ انقلاب اسلامی، آذر 1366 - مدرس 2 ، بنیاد تاریخ انقلاب اسلامی، آذر 1366- چهار مقاله از کتاب زرد مدرس و....، از زمره آنهاست. کتاب ماه مجلس در پی چاپ نخست خود، به سرعت نایاب شد و چاپ دوم آن نیز از سوی انتشارات کلک سیمین منتشر شده است و به سرعت، به مانند چاپ اول آن مورد استقبال خوانندگان قرار گرفته است. انتشارات کلک سیمین به شماره 021- 66468545 و نشانی اینترنتی : [kelke\\_simin@yahoo.com](mailto:kelke_simin@yahoo.com) می باشد.

کلید واژه ها : مجلس شورای ملی - آیت الله سید حسن مدرس -

تاریخ کپی و تهیه ی فایل پی.دی.اف.: ۳۰ مرداد ۱۳۹۶ ( ۲۱ آگوست ۲۰۱۷، ۲۸ ذالقعده ۱۴۳۸)